

Østersø NGO Netværk, Danmark: Udtalelse til Nordisk Ministerråd om en nordisk klima- og miljøhandleplan samt social bæredygtighed. Et principielt udgangspunkt for Nordisk Ministerråds bæredygtighedsstrategi 2025-2030.

På et møde i Østersø NGO Netværk, Danmark, den 26. april 2023 blev nedenstående erklæring vedtaget:

Én ting er helt sikker: klima- og miljøkrisen kan kun løses på naturens betingelser, og naturen forhandler ikke.

Naturen vil altid klare sig. Det vil menneskene ikke nødvendigvis.

Derfor har vi dybest set ikke en klima- og miljøkrise, men vi har en alvorlig samfundskrise, som handler om vore egne samfund som en trussel mod os selv gennem udmarvning af naturen, ophobning af kemikalier i fødevarer og drikkevand og biologiske ubalancer i kroppen.

Samfundskrisen er strukturel, for vore samfund bygger på en forudsætning, som ikke er holdbar: at naturen ubegrænset vil levere os ressourcerne og tage imod vores affald og giftstoffer.

Vi har set på naturen som et depot og forråds-kammer for råstoffer til opfyldelse af menneskets behov og for opbevaring af affald efter forbrug. Det har fremmedgjort os i forhold til naturen. Vi må formulere et nyt natursyn, et nyt kultursyn og udvikle en ny spiritualitet i omgangen med naturen.

Vi skal værne om livsformernes rigdom og variation som noget, der har værdi i sig selv uafhængig af deres nytteværdi for mennesker. Mennesker, dyr, planter, luft,

jord og vand har værdi i sig selv i relation til et samlet økosystem, som kommer os alle til gode.

Samfundene er indlejret i naturen. Naturen er menneskets biologiske og sociale forudsætning. Samfundene står ikke udenfor eller over naturen, og vi er på vej til at gøre os selv skade som mennesker og samfund, hvis ikke vi gennemfører fundamentale transformationer på alle niveauer, og vinduet for klimahandlinger bliver stadig mindre, hvis vi skal holde os under Parisaftalens mål.

Dette bør være udgangspunktet for Nordisk Ministerråds bæredygtighedsstrategi 2025-2030. Det er nu, der skal handles.

POLITISK MÅLSÆTNING

Norden skal frem mod 2030 mærkbart nedbringe belastningen på klima og miljø gennem *implementering* af en nordisk handleplan for socialt holdbare transformationer på alle økonomiske niveauer. Klimaløsningerne skal ledsages af udvikling hen imod en bæredygtig livsstil.

Klima- og miljøløsningerne skal implementeres med respekt for demokrati og fundamentale rettigheder, og den transformative omstilling skal styrke den sociale sammenhængskraft og inklusion af udsatte borgere.

Ingen må blive ladet tilbage.

Norden skal være en bæredygtig region – ikke blot den mest bæredygtige. Det er den vigtigste politiske målsætning for det nordiske samarbejde.

Nordisk Ministerråd skal være drivkraften i en grundlæggende omstilling af produktion og forbrug i Norden sammen med de nordiske regeringer, civilsamfundene, erhvervslivet og videnscentre.

Norden er ikke bæredygtig. Det er vi langt fra. Produktion og forbrug i de nordiske lande medfører et ressourceforbrug svarende til fire jordkloder, hvis alle lande gør som i Norden. Sådan har det været i mange år. Hver dag destruerer vi naturgrundlaget og livsbetingelserne for de kommende generationer. Dyr, planter og insekter udrykkes, og vi udleder fortsat alt for meget CO₂ i atmosfæren.

Hvis alle gør, som vi nu gør i Norden kolliderer planeten hurtigt. Vore nordiske samfund er ikke bæredygtige. Økonomi, produktion og forbrug er ikke bæredygtig. Vores livsstil er ikke bæredygtig. Hvert år lader vi naturen betale hundreder af

milliarder kroner i skader på miljøet og klimaet i form af forurening, udledning af drivhusgasser og nedslidning af naturkapitalen.

Alene i Danmark koster ødelæggelser af natur, miljø og klima 251 milliarder kroner årligt, jfr. den tidligere økonomiske overvismand Peter Birch Sørensen fra Københavns Universitet. Regnskabet i forholdet til naturen går i minus og har gjort det længe. Den økonomiske politik tager ikke tilstrækkelig hensyn til naturen, og det massive overtræk på naturens konto, svarende til 10 pct. af bruttonationalproduktet, kan ikke blive ved.

I internationale opgørelser scorer de nordiske lande lavt på "ansvarligt forbrug og produktion", på klimaindsatsen og på fødevareproduktion på grund af et højt animalsk forbrug. Sustainable Development Report 2022 definerer situationen på disse områder som "major challenges remain" (hvilket er den laveste kategori i rapporten).

Et bæredygtigt forbrugs- og produktionsmønster er en afgørende forudsætning for at kunne komme i mål med klima- og miljøændringer, biodiversitet og forurening.

Den seneste klimavidenskab fortæller at der er behov for at øge ambitionerne overalt, hvis vi skal nå Parisaftalens mål. På vegne af naturen og borgerne - de nuværende og de kommende generationer - skal Nordisk Ministerråds ambition være større end at gøre Norden til den mest bæredygtige region i verden. Målet skal være at gøre de nordiske lande bæredygtige, ikke blot den mest bæredygtige region i verden. Den nordiske vision om en bæredygtig og sammenhængende region nås kun gennem omfattende og dybtgående samfundsmæssige forandringer i bl.a. produktion og forbrug, som vil omkalfatre befolkningernes livsvilkår. Sagt med FN's klimapanel's ord skal der ske "grundlæggende transformationer på alle niveauer". Det bør være Nordisk Ministerråds politiske ambition at bidrage hertil på nordisk plan. Nordisk Ministerråd og de nordiske regeringer bør tage fat om nældens rod og omsætte strategi til handling nu.

Ambitionen skal være at gøre Norden til en bæredygtig region og en front-runner for social-, klima- og miljømæssig bæredygtighed på jordkloden.

Norden må ikke isolere sig om sin egen strategi og handlinger men se indsatserne som et bidrag til en global omstilling til bæredygtighed.

Verden har lige nu kurs mod en global opvarmning på 3 grader i slutningen af århundredet. 1,5 grader opvarmning vil blive nået inden for de næste 10 år, hvis ikke

vi handler resolut. Co2 koncentrationen i atmosfæren er på det højeste niveau i to millioner år, mens temperaturen på jordens overflade ikke har været højere i mindst 2000 år. Havniveauet stiger med større hastighed end det har gjort i 3.000 år. Milliarder af mennesker på kloden er yderst sårbare over for klimaforandringer, vurderer FN's klimapanel IPCC.

Den nordiske strategi for omstilling til bæredygtighed bør derfor have et større globalt perspektiv med fokus på en positiv spill-over/formidling af erfaringer på områder, hvor Norden udvikler stærke løsninger.

Det nordiske bidrag til klima- og miljøforbedringerne vil i sig selv være beskedent på globalt niveau. Men Norden har et højt udviklet samfundssystem med stærke institutioner og et engageret og kompetent civilsamfund, et højt uddannelsesniveau og en stærk demokratisk sammenhængskraft. Den nordiske samfundsmodel bør formidles som et demokratisk middel til omstilling på globalt plan.

Demokrati, menneskerettigheder, en transparent retsstat og et stærkt civilsamfund er nødvendige instrumenter til løsning af globale udfordringer, jfr. FN's verdensmål, som i al væsentligt består i styrkelse af menneskerettigheder. Klima- og miljøkampen er grundlæggende en kamp for menneskerettigheder.

Den nordiske strategi har hidtil savnet en klar indre sammenhæng og plan for implementering. Strategien har i den første periode været fragmenteret med et stort antal projekter, som har skullet dele et begrænset budget og uden en klar målstyring af indsatserne. Det bør ændres. Nordisk Ministerråd bør sætte sig som mål at nedbringe aftrykket på klima og miljø i Norden markant og prioritere sine indsatser og ressourcer strategisk derefter i samarbejde med de nordiske regeringer.

POLITISK STRATEGI

Vi anbefaler at Nordisk Ministerråd frem mod 2030 i samarbejde med de nordiske regeringer fokuserer på udvikling og implementering af klima- og miljøpolitiske løsninger, som konkret og praktisk aflaster klima og miljø med udgangspunkt i Paris-aftalen og FN's bæredygtighedsmål.

Spørgsmålet er ikke længere om eller hvorfor men hvordan vi implementerer bæredygtige løsninger i Norden. De nordiske lande har på mange måder sammenlignelige samfunds-, økonomi-, erhvervs- og arbejdsmarkedsstrukturer, som gør det muligt at udvikle og implementere klima- og miljøpolitiske løsninger i stor

skala. Udfordringerne er fælles i de nordiske lande. Norden må samle sig om grundlæggende forandringer og omstillinger.

Den grønne omstilling skal gennemføres med brug af den nordiske model for samarbejde mellem alle sektorer: den politiske sektor, den økonomiske sektor, videnssektoren og civilsamfundet. Vi skal bruge den sociale kapital, vi har i form af et højt tillidsniveau, en højt udviklet retfærdigheds- og retsfølelse, lighed og lige muligheder for alle og evne til samarbejde på tværs af sektorer. Væsentlige dele af de grønne løsninger er af social natur og vedrører vores måde at være sammen på. Demokrati og medindflydelse og transparens er en del af løsningen.

Nordisk Ministerråd bør investere i social innovation for at fremme nye ideer og projekter, der fremmer social og grøn bæredygtighed i Norden, herunder inklusion gennem netværk og relationer, nye løsninger på bæredygtighedsudfordringer, empowerment og skabelse af social kapital i forbindelse med demokratisk deltagelse.

Vi anbefaler at Nordisk Ministerråd anlægger en menneskeretsbaseret tilgang til klima-, miljø og biodiversitetsspørgsmål. Et bæredygtigt samfund, et bæredygtigt naturgrundlag og naturens vidunderlige mangfoldighed er en menneskeret.

Verden vil i de kommende år i stigende grad opleve en rettighedsbaseret tilgang til klima- og miljøspørgsmål. I USA ser vi allerede nu en række retssager vedrørende rettighedskrænkelser i klima- og miljøspørgsmål, og en lignende udvikling er på vej i Europa, hvor bl.a. Europarådet overvejer konventionsudspil på klima- og miljøområdet, der skal sikre befolkningen og de kommende generationer mod menneskeretskrænkelser. Ekspertter forudser at klima- og miljøkrænkelser vil medføre en stribe retssager på globalt plan i de kommende år

I forlængelse af perspektivet udover de nuværende generationer og deres menneskerettigheder anbefaler vi regeringerne i Norden, ved de nordiske statsministre, at udarbejde og underskrive en højtidelig erklæring med løfte om at varetage også de endnu ikke fødte generationers interesser i klima-, miljø- og biodiversitetsspørgsmål. Hvis ikke regeringerne tager deres ansvar alvorligt og handler nu forudser vi at kommende regeringer på stribe vil komme til at skulle give undskyldninger for manglende rettidig omhu til vore efterkommere, de endnu ikke fødte børn og børnebørn, sådan som vi har set det med en række sager om myndighedernes manglende opmærksomhed i fortiden på overgreb på børn i forsorgssektoren.

Norden er en innovativ region. Norden er verdens 11. største økonomi. Norden har dermed en stor potentiel grøn købekraft, som bør udnyttes fuldt ud til klimapolitiske løsninger og til opbygning af en konkurrencedygtig region, som kan eksportere klima- og miljøpolitiske løsninger. Den nordiske økonomi bør også anvendes til at lede finansielle investeringer i en klimarobust udvikling (Paris-aftalen) og udfasning af fossile brændstoffer. De nordiske finansielle sektorer kan spille en betydningsfuld rolle i omlægning fra sort til grøn energi og et bæredygtigt forbrug, hvis vi i fællesskab bruger det nordiske potentiale til nye opfindelser og udviklinger, hvortil der kræves massive investeringer.

Vi kender allerede mange af klima- og miljøløsningerne, og vi har teknologier til at gå langt, men der mangler beslutningskraft og operativt lederskab nationalt og på tværs af landene, også i Norden. Nordisk Ministerråd bør opbygge et klima- og miljøpolitisk lederskab i samarbejde med de nordiske regeringer, som samler, koordinerer og formidler de klima- og miljøpolitiske løsninger, teknologier og kompetencer, som landene hver for sig udvikler. Det klima- og miljøpolitiske lederskab skal fremme fælles værdiskabelse og eksport af grønne løsninger gennem et nordisk samarbejde.

Strategien bør frem mod 2030 have fokus på en dybtgående omstilling af produktion og forbrug som en af de største udfordringer i de nordiske lande, herunder en cirkulær økonomi med produkter, som lever længere, kan repareres og opgraderes og i sidste instans genbruges og materialet genanvendes, når produktet er udtjent.

Borgernes livsstil og den sociale balance

Samtidig med udvikling af grønne teknologier er det nødvendigt at befolkningerne i Norden ændrer livsstil og adfærd efter en demokratisk politisk beslutning om fordeling af ulemperne og en retfærdig fordeling af goderne. Forbrugerne udleder CO₂ og gennem deres adfærd belaster de miljøet og klimaet. Det må reguleres gennem klima- og miljøafgifter, som tilskynder til bæredygtige valg, f.eks. afgifter på bil- og flytransport og på kød. Prisen på et forbrug skal afspejle klima- og miljøpåvirkningen, som forbruget medfører.

Omstilling af produktion og forbrug rækker langt ind i borgernes livsstil og adfærd, som udgør en alvorlig belastning af naturen, især i de rige lande som f.eks. i Norden og især blandt de mest velhavende. Klimaaftrykket er ulige fordelt. Ifølge Oxfam udleder de 10 pct. rigeste af verdens befolkning halvdelen af CO₂ emissionerne. I Danmark udleder den ene rigeste procent af befolkningen ti gange så meget CO₂

som gennemsnitsbefolkningen. Vi må fremme en bæredygtig livsstil med et lavt klima- og miljøaftryk og fordele ulemperne på en social bæredygtig og fordelingspolitisk retfærdig måde. I Paris forpligtede de rige lande sig at gå forrest i klimaløsningerne. Det samme princip må gælde nationalt. De stærkeste skuldre skal bære de tungeste byrder. Det har altid været et bærende princip i opbygningen af de nordiske velfærdsstater.

Problemerne er især knyttet til forbrug af boliger, mad, transport og forbrug af varer og tjenesteydelser. På disse områder må de menneskelige og samfundsmæssige behov opfyldes af andre mere klima- og miljøvenlige midler end hidtil anvendt, især inden for fødevareproduktion. Nogle forbrugsmønstre vil kunne udvides mens andre må indskrænkes. For eksempel må der ske en hurtig udfasning af fossile brændstoffer ligesom giftstoffer og plastic skal erstattes af miljøvenlige alternativer.

Forandringerne vil grundlæggende påvirke borgernes levevis og forventninger. Noget bliver (meget) dyrere end hidtil, og der bliver mindre af andet. Påvirkningerne rammer ikke alle befolkningsgrupper og erhverv og regioner ens. Nogle erhverv og arbejdspladser må helt omlægges. Nogle grupper af borgere og regioner er mere udsatte end andre. Der er en kæmpe klima- og miljøregning, som hidtil er blevet betalt af naturen, som nu skal fordeles på en ny måde.

Leaving no one behind

Det er en hel basal forudsætning for befolkningens opbakning til den grønne omstilling at byrdefordelingen opfattes som fair, det vil sige at de stærkeste skuldre bærer de tungeste byrder. Derfor afhænger klima- og miljømæssig bæredygtighed af social bæredygtighed og solidaritet. Der er tale om en samfundsmæssig, strukturel omstilling, og byrder og goder må fordeles på en social retfærdig måde og undgå at skabe social polarisering sådan som vi har set det i Frankrig og i Holland blandt flere lande. Derfor er løftet om Leaving no one behind eksistentiel for den grønne omstilling.

De nordiske samfund er lighedssamfund. Samfundene er stabile og holdbare, fordi de er båret af visionen om økonomisk og social lighed og lige muligheder for alle, og det skal de fortsat være igennem og efter omstillingen. Der er stor folkelig opbakning i de nordiske lande til lighedsstrategien, som gør det muligt at gennemføre den grønne omstilling på en social holdbar måde - under mottoet om at ingen må lades tilbage. Det gælder såvel i økonomisk henseende, men også socialt og kulturelt. Lighedsdimensionen må omfatte unge og gamle, kvinder og mænd,

uddannede og uuddannede og grupper uanset hvor i Norden, de er bosat, det vil sige under respekt for menneskerettighedernes forbud mod diskrimination.

For at undgå at nogle bliver ladet tilbage er det nødvendigt at politikerne sammen med virksomheder skaber overgangsordninger, som mildner tabet for de berørte og sikrer dem alternativ beskæftigelse og forbrug. En stor del af de sociale udfordringer i den grønne omstilling ligger i overgangsfaserne. Et rædselsscenario for den grønne omstilling er store tab af jobs før der igen genoprettes en balance mellem udbud og efterspørgsel på arbejdskraft til bæredygtige produkter og service. Der er ingen garanti for en hurtig eller gnidningsfri omstillingsproces. Under alle omstændigheder bliver der behov for en stærk arbejdsmarkedsuddannelsesindsats, som kan sikre fortsat beskæftigelse i nye jobs i den grønne økonomi til den del af lønmodtagerne, som bliver afskediget i de sorte jobs.

Socialt udsatte og sårbare grupper risikerer at lide uforholdsmæssigt på grund af klima- og miljøforandringer og grøn omstilling. Den nordiske bæredygtighedsstrategi må derfor have en specifik indfaldsvinkel til social retfærdighed og rettigheder for udsatte grupper. Nedenstående erklæring er indeholdt i FN's Verdensmål fra 2015. Alle nordiske lande har underskrevet Verdensmålene ved deres regeringer og dermed løftet om Leaving no one behind.

"As we embark on this great collective journey, we pledge that no one will be left behind. Recognizing that the dignity of the human person is fundamental, we wish to see the goals and targets met for all nations and peoples and for all segments of society. And we will endeavour to reach the furthest behind first."

(2030 Agenda for Sustainable Development)

Løftet forpligter os alle i Norden! Opfyldelse af løftet om Leaving No one Behind forudsætter en systematisk analyse af, hvem der er ladet tilbage eller i risiko for at blive ladet tilbage samt en handleplan for virkeliggørelse af løftet med udgangspunkt i en menneskeretsbaseret tilgang til social bæredygtighed.

Østersø NGO Netværk, Danmark, vil hen over sommeren arbejde med forslag til konkrete målsætninger og delmål for den nordiske bæredygtighedsstrategi.

Østersø NGO Netværk, Danmark,

Medlem af Nordic Civ